

MÜZİĞİ NASIL DİNLIYORUZ

Yrd. Doç. Dr. Ali CEMALCILAR

Müzik sanatıyla dolaylı ya da dolaysız olarak ilgilenen bir kimse, müziği dinlediğinde onu daha iyi anlamak ve tanımak için kimi konuları öğrenmek zorundadır. Bu konular; müziği nasıl dinlememiz gerektiği yolundaki kimi yaklaşımlar ile onu tanımada temel anlatım öğelerinin yapısının yüzeysel de olsa bilinmesi gibi konulardır (*).

Müziği daha iyi anlayıp tanımanın tek ve en etkili yöntemi onu **dinlemektir**. Müzik konusunda bir kitap okumak zaman zaman bizlere yardımcı olabilir. Ancak kitap okumanın müziğin özüne ulaşmada dinlemenin yerini tutamayacağı bir gerçektir. Nasıl dinliyoruz? Herbirimiz müziği kendi yeteneklerimize göre dinleriz. Ancak dinleme süreci onu oluşturan kimi düzlemlere ayrıldığında daha berrak hale gelebilir. Bunları duyumsal, anlatımsal ve salt müziksel düzlem olarak adlandırabiliriz.

Müziği dinlemenin en yalın olanı bize yalnızca hoşnutluk duygusu veren seslerin duyulduğu düzlemdir. Bu **duyumsal düzlemdir**.

(*) Bu Makale, Aaron COPLAND, *What to Listen For In Music* New York, Mentor Books 1957. Adlı kitabının 2. bölümünden geniş ölçüde yararlanılarak hazırlanmıştır.

Burada müziği düşünmeden, üzerinde fazla durmadan dinleriz. Bu süreç yalnızca alıcı bir zihinsel ortamda çeşitli zaman, mekan ve duygu dilimleri içinde kendiliğinden oluşan ve yalnızca müzikteki ses boyutunun dinlendiği düzlemdir. Her kişide bu boyutun olduğu bilinmektedir. Ancak bestecilerin kullandıkları ses gereçlerine dinleyicilerin daha fazla duyarlı olmaları gerekir. Müziğin değerinin duyumsal zevkle eşdeğer olduğu ya da en sevimli ses öğelerini kullanarak üretilen müziğin en ünlü besteciler tarafından bestelendiğini düşünmek yanlıştır. Önemli olan ses öğesinin kullanımının her besteciye göre değiştiğinin bilinmesidir. Ses formlarının kullanılışı bestecinin anlatma biçiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu konunun dinleme sürecinde dikkate alınması gerekir.

Müziğin varolduğu ikinci düzlem, **anlatımsal düzlemdir**. Burada daha tartışmalı bir alana girilmektedir. Herhangi bir müzik parçasının kesin olarak ne anlattığını söylemek ve bestecinin anlatmak istediklerine dinleyici inandırmak oldukça güçtür. Ancak bu bizleri müziğin anlatımsal bir yönü olmadığı gibi bir düşünceye götürmemelidir. Buradaki yaklaşımın her müziğin bir anlatım gücü olduğu yönündedir. Bu anlatım gücü kimi müziklerde daha çok kimilerinde daha az olabilir. Ancak bütün müziklerde notaların ardında bir anlam olduğu ve o müziğin anlatmak istediği işte bu notaların ardında oluşan anlam kümelerinde varolduğudur. Bütün sorun şu soruyu çözmekle çözülebilir. Müziğin bir anlamı var mıdır? Cevabımız «evet» dir. Ancak soru; «Bu anlamın ne olduğunu sözcüklerle anlatabilir misiniz?» olursa buna cevabımız «hayır» olacaktır ve asıl güçlük te buradadır. Kimileri müziğin her zaman bir anlamı olmasını ve bu anlamın ne kadar somut olursa müziğin daha iyi anlaşılır olacağını düşünürler. Oysa müzik öylesine anlamlar taşıyabilir ki bu anlamların karşılığını bulmak çoğu zaman mümkün olmayabilir. Müzikle iletişimi yeni kuracakların müzikal tepkilere uygun olabilecek sözcük karşılıklarını aramaları doğaldır. Bu nedenledir ki CAYKOVSKY'yi anlamamanın BEETHOVEN'i anlamaktan daha kolay olduğunu düşünebilirler. Burada önemli olan herhangi bir tema ya da tüm müziğin anlatımsal niteliğinin herkese göre değişebileceğidir. Yanısıra eserlerin dinleyiciye her defasında aynı anlamı vermesi de beklenemez.

Müziğin varolduğu diğer bir düzlem **salt müziksel düzlemdir**. Müziğin salt hoşnutluk veren ses boyutu ve dile getirdiği duygular burada son bulmaktadır. Müzik burada notalar aracılığı ile ve on-

ların kullanımlarıyla varılmaya başlar. Birçok dinleyici bu düzlemin yeterince farkında değildir. Dinleyici müzikte notaları duyduğunda öncelikle melodinin farkına varacak ve onu nasıl olursa olsun olduğu gibi kabul edecek, daha sonra dikkatini ritim üzerinde toplayacaktır. Dinleyicilerin bu düzlemde daha çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Çünkü burada müziğin temel anlatım öğeleri dinleyicinin karşısındadır. Dinleyici bu temel öğelerin farkına varmaya çaba göstermelidir. Melodi, ritim, armoni ve ton renklerini kavramalı, tanımalıdır.

Dinleyiciler genelde yalnızca sesler ve bu seslerin birbirinden ayrılmayan bağları ile ilgilenirler. Oysa müzikte temel anlatım öğeleri dinleyicilere birleşik bir etki yaratmada ve dinlenen müziği anlamada yardımcı olan öğelerdir. Bu öğeler müzik eserindeki duygusal ve düşünsel yapıyı belirledikleri gibi anlatımlardaki eşgüdüm ve dengeyi de sağlarlar. Ritim düşüncemizdeki hareket kavramı ile birleşmektedir. Melodi ise daha çok duygu dünyamızla ilgili olup bu iki öğenin dinleyici üzerindeki etkisi hemen aynıdır. Doğrudan iç güdülerimizle hissedilen ritim ile melodi sıkı bir işbirliği içerisinde.

İyi bir dinleyici olmanın koşullarından biri, duyulan bir melodiyi tanıyabilmedir. Bu tanımın gerçekleşmesi için kimi yaklaşımları şöylece özetleyebiliriz:

Melodiler birer cümle gibidirler. Bu nedenle onları ayrı ayrı değil, bir öncekileri bir sonrakilerle birlikte ve ilişkilendirerek dinlemek gerekir. Dinleyiciyi genellikle melodi yönlendirir. Dinleyiciye rehberlik eden melodidir. Melodileri izleyerek eserin nerede, hangi noktasında olduğumuzu ve nereye doğru gitmekte olduğunu anlayabiliriz.

Melodiyi tanıyabilmemiz dinlenen müziği daha derinden anlayıp, kavrayabilmemize yardımcı olacaktır. Melodide geçici olarak görülen aralık ve kadanslar melodik diziyi parçalara ayırarak daha anlaşılır biçime getirir. Şurası unutulmamalıdır ki, bir müzik parçasını dinlerken kesinlikle melodik diziden uzaklaşılmalıdır. O bir an görülmeyebilir. Ancak tekrar duyulduğunda varlığını daha güçlü olarak hissettirsin diye besteci tarafından bilinçli olarak yapılmıştır.

Armoni öğesi oldukça karmaşık, daha çok akla bağlı olarak gelişen bir öğedir. Ancak dinleyicinin ayrıntılarla pek girmeden

akor arasındaki ses uyumlarını tanımada yarar vardır. Böylece dinleyici müzikteki temel armoni yapısını ve dolayısıyla uyum ve uyumsuzluğun önemini kavrayabilecektir. Müzikteki uyum ve dinleyicinin periyodik algılamalarına göre değişebilmektedir.

İç güdüsel olarak herkes başlangıçta ses renklerinin çeşitli yönleri ile ilgili tam bir anlayış gücüne sahiptir. Kimi ses tonlarını beğenerek ya da beğenmeden dinleriz. Her ne kadar ses tonlarını hemen herkesin tanıyıp ayırdedebileceği söylenirse de yalnızca yeterli dinleme deneyimi olan kişilerin farkedebilecekleri türden ve kolay olmayan farklılıklar vardır. Bu özellikle çalgılarda görülmektedir. Bu nedenle dinleyici çalgıların yapısal, işlevsel ve farklı ses özelliklerinin bilinip ayıdedilmesi çabasında olmalıdır. Ancak çalgıların ton renklerinin çalgıyı çalan kişi tarafından değişik kullanımlarla belirlendiği de unutulmamalıdır. Melodinin akış çizgisini genellikle bir çalgıdan diğere geçerek sürmektedir. Bu gidişi izleyebilmek için zihin ve dikkati sürekli açık tutmak gerekir. Eserde çalgıların yeri, nüanslar, tonlar, vb. besteci tarafından belirli bir düzen içinde belirlenmiştir. Bu düzeni amaca uygun bir biçimde ve kendi kişisel yorumunuda ekleyerek dengeleyen orkestra şefidir. Dinleyici dikkatini toplayacağı noktaya da noktalara şefi izleyerek ulaşacaktır.

Bir müzik topluluğunu (senfoni orkestra olabilir) dinlerken dinleyicinin dinleme sürecinde dikkat edeceği dört temel öğeyi şöylece belirtebiliriz:

- Dikkati çekebilecek görüntüde bile olsa (örneğin, Davul çalan) müzisyenlerin hareketlerine kendinizi kaptırmayınız.
- Topluluğun yalnızca yakınında bulunduğunuz kesimine dikkatinizi yoğunlaştırmayınız.
- Topluluğu ilgisiz ve dikkatsiz olarak dinlemeyiniz.
- Dinleme sürecinde yalnız ses öğesinin hoş mesajlarına değil, melodik temayı onu çevreleyen ve ona katkı getiren anlatım öğelerine ayırarak dinleyiniz.

Sonuç olarak müziği tanıma ve anlamaya daha önce de belirttiğimiz gibi sürekli ve bilinçli bir dinleme ile ulaşılır. Müziği dinleme ve giderek onu anlayıp tanıma bir eğitim olayıdır. Bilinçli dinleme; müziğin temel anlatım öğeleri ile onların eser içindeki kullanımlarının izlenmesi, insan sesi ile çalgıların ses renkleri ve

eserdeki işlevleri, eserin formu gibi öğelerin tanınması müziği anlamada birer öncüdür. Günümüz teknolojisi kişilerin hemen her tür beğeni ve isteklerini karşılayabilecek durumdadır. Dinleyici kişi, küme ve kitle artık müziğin çok geniş ve çok yönlü bir yapıda olduğunu bilmektedir. Ancak dinleyici müziği tümüyle bir eğlence aracı olarak görmeden onu bir kültür ve eğitim anlayışı içinde istekli ve düzenli olarak dinlemelidir.